

Шунингдек, жамиятни инсонпарварлаштириш учун қилинаётган ҳаракатларга бир қатор ички омиллар ҳам ҳалал беради. Хусусан,

- лоқайдлик ва бепарволик;
- ижтимоий бегоналашув;
- фақатгина ўз манфаати устида қайғуриш, худбинлик;
- мавжуд ҳолатдан қониқиш, мослашувчанлик;
- маърифатсизлик натижасидаги кўрқув, ижтимоий қолоқлик;
- бамайлихотирлик, «менга нима» қабилда иш кўриш каби салбий ижтимоий-маънавий омиллар жамиятни инсонпарварлаштиришга, янгиланаётган жамиятнинг аъзоларида тафаккур ўзгаришларига тўсқинлик қилмоқда. Бу эса, асосий мақсадимиз бўлган мамлакатимизни янада тараққий эттириш, халқимиз фаровонлигини юксалтиришга қаратилган ислохотларнинг амалга ошишини секинлаштиради.

Шу сабабли, эҳтиёжларни танлаш ва тарбиялаш масаласи давлат ва жамият олдидаги энг муҳим масалалардан биридир. Шахснинг келажакдаги ахлоқий такомиллашуви ана шу масалани тўғри ҳал этилишига бевосита боғлиқ. Зеро, ижтимоий жиҳатдан мустаҳкам, маънавий жиҳатдан юксак халқгина қудратли бўлиши мумкин.

АДАБИЁТЛАР:

1. Исмоилов Н. Янги Ўзбекистоннинг янги истиқболлари. 2021 йил, 10 январь [Электрон ресурс: <https://xs.uz/uzkr/post/yangi-ozbekistonning-yangi-istiqbollari>].
2. Ғаффоров Я.Х., Тоштемирова С.А. Таълим ва тарбияда инсонпарварлик тамойилининг зарурияти. Academic research in educational sciences. Volume 2. Issue2. 2021 [Электрон ресурс: <https://cyberleninka.ru/article/n/talim-va-tarbiyada-insonparvarlik-tamoyilining-zarurati>].

СУДЛАНЫЎШЫНЫҢ АҚЫРҒЫ СӨЗИ ҲАМ ОНЫҢ ҲУҚЫҚҲАМ АҲМИЙЕТИ

Матжанов И.А.

ю.и.к., доцент, Бердақ атындағы ҚМУ, Нөкис, Ўзбекистан

e-mail: matjanov@mail.ru

тел: +99891 3851416

Судланыўшының ақырғы сөзи судтағы тартыс сөзлер тамам болғаннан соң әмелге асырылады. Сол тийкарда, судланыўшының ақырғы сөзин ҳуқықый талкылаў уақытында, әлбетте судтағы тартыс сөзлер тәртибине итибар қаратыўымыз тийис. Судтағы тартыс сөзлер – суд додалаўының суд тергеўинен кейин даўам етиўши бөлек басқышы болып, онда қатнасыўшы шахслар суд тергеўи даўамында көрип шығылған мәселелер бойынша өз пикирлерин жәмлеп, оларды билдиреди [Никитина, 2004: 538].

Судтағы тартыс сөзлер даўамында тәрәплер суд тергеўи уақытында изертленген барлық дәлил хәм мағлыўматларды талкылайды хәм баҳалайды. Бул басқышда тәрәплер судқа айыплаўдың дәлилленгенлиги яки дәлилленбегенлиги, жынаят квалификациясы, судланыўшыға қарата жаза шарасы хәмде суд тәрәпинен шешилиўи тийис болған басқа халатлар ҳақында өз пикирлерин билдиреди.

Судтағы тартыс сөзлерде шығып сөйлеў тәрәплердің өз ҳуқық хәм нызамлы мәплерин қорғаў усылларынан бири. Мәндар тәрәплердің хәр қайсысы бул дәўирде өзиниң пикирин хәм ийелеген көз-қарасын билдиреди.

Суд додалаўының бул басқышында жынаят процессиниң сүйегин кураўшы ең орайлық принцип – тартысыўшылық әмелге асырылады. Тартысыў уақытында истиң барлық халатлары айыплаў хәм қорғаў, сондай-ақ басқа шахслар тәрәпинен хәрқыйлы көз-қарасларда билдирилип, жынаят иси материаллары хәртәрәплеме уйрениледи. Бул әдалатлы қарар қабыл етиўде аҳмийетли саналады.

Судтағы тартыс сөзлердеги тәртип судланыўшының ҳуқық хәм нызамлы мәплерин әмелге асырыўда аҳмийетли саналады. Тартыс сөзлерге биринши болып айыплаўшы тәрәп (мәмлекетлик айыплаўшы, жәмәетлик айыплаўшы, жәбирлениўши, пуқаралық даўагер хәм оның ўәкили) шығады, соңынан қорғаў тәрәпи (қорғаўшы, жәмәетлик қорғаўшы, пуқаралық жуўапкер хәм оның ўәкили). Бул жерде ең тийкарғы мақсет айыпсызлық презумпциясын әмелге асырыўдур, себеби, айыпты дәлиллеў мәселеси оны алға сүрип атырған тәрәплердің мәжбүрияты есапланады.

Тәрәплердің тартыс сөзиниң мазмуны хәм тәртиби жынаят-процессуал кодексиниң 449-статьясында белгиленген. Оған муўапық, суд тергеўи тамамланғаннан соң суд тәрәплердің шығып сөйлеўлерин еситиўге өтеди. Тартыс сөзлер мәмлекет айыплаўшысы хәм жәмәет

айыптаушысының шығып сөйлеулері менен басланады. Соңынан жәбірлениуші, пуқаралық дауагер хәм олардың уәкиллери, қорғаушы хәм жәмәат қорғаушысы, судланыушы, пуқаралық жууапкер хәм оның уәкили сөзге шығады.

Мәмлекетлик айыптаушы хәм жәмәат айыптаушысының, сондай-ақ қорғаушы хәм жәмәат қорғаушысының сөзге шығуы нәубетин суд олардың усынысларын инабатқа алған халда белгилейди.

Тәрәплердің өзлериниң сөзлеринде суд тергеуинде қарап көрилмеген дәлиллерди келтириуге хақылы емес. Тексеріу ушын судқа жаңа дәлиллерди усыныс етиу лазым болса, тәрәплер суд тергеуин жаңадан баслау хақында илтимас етиулері мүмкин.

Мәмлекетлик айыптаушы суд тергеуиниң жуумақларын инабатқа алып, өз сөзинде судланыушының айыплы яки айыплы емеслиги хақындағы жуумағын тийкарландыруы лазым. Мәмлекетлик айыптаушы судланыушыны айыплы деген жуумаққа келсе, оған қарата қолланылыуы лазым болған жаза түри хәм муғдары хақында судқа өз пикирин баян етеди.

Тәрәплер сөзге шығып болғаннан кейин, олардан хәр бири басқа тәрәптиң шығып сөйлеулеринде айтылған мәселелер бойынша наразылық яки пикирлерин билдириу ушын және бир мәртеден шығулары мүмкин. Соңғы наразылық билдириу хуқықы хәмийше қорғаушы хәм судланыушыға бериледи. Суд тәрәплердің шығып сөйлеулерин белгили бир мүддетке шеклеп қойуы мүмкин емес, бирақ басшылық етиуші додалауда қатнасып атырған шахслардың шығып сөйлеулерин, егер оларда иске байланысы жоқ болған халатларға тийисли болса, тоқтатып қойуға хақылы.

Судтағы тартыс сөзлер тамам болғаннан кейин, тәрәплер: судланыушы айыплы деп табылып атырған қылмыстың хақыйқаттаңда исленгенлиги; қылмыс Жынаят кодексиниң қайсы статьясында нәзерде тутылғанлығы; судланыушының оны исленгенлиги; оның айыбы қандай екенлиги; жеңиллестиріуші хәм ауырластырыушы халатлар хәмде судланыушы ислеген жынаят ушын жазаланыуы керекпе деген мәселелер бойынша өз пикирлерин судқа жазба рәуиште усыныуы мүмкин. Мәмлекет айыптаушысы хәм қорғаушы ушын қарардың бундай мазмунын судқа усыныс етиу мәжбүрийдур.

Судланыушының ақырғы сөзи – судтың хуким қабыл етиу ушын мәсләхәтханаға кетпестен алдыңғы шығып сөйлеуі болып табылады [Никитина, 2004: 393].

Судланыушының ақырғы сөзи суд додалауының әхмийетли бөлими. Процессуал нызамшылық судланыушыға ақырғы сөзин айтыуға толық имканият береді хәм оны кепиллейди [Великая, 2019: 52]. Судланыушының ақырғы сөзиниң уақты шекленбеген, лекин ол жынаят исине байланысly болмаған халатлар бойынша айтып кетсе, суд оны тоқтатыуы мүмкин.

Судланыушыны ақырғы сөзин сөйлеу хуқықынан айырыу жынаят-процессуал нызамшылығын қопал рәуиште бузыу есапланады хәм ис бойынша шығарылған хукимниң бийкар етилиуине себеп болады.

Судтағы тартыс сөзлер тамам болғаннан кейин басшылық етиуші судланыушыға ақырғы сөзди береді. Судланыушының ақырғы сөзи уақтында оған хешқандай сорау беріуе жол қойылмайды. Суд судланыушының ақырғы сөзин белгили бир мүддет пенен шеклеп қойуы мүмкин емес.

Судланыушының ақырғы сөзи оған берилген тийкарғы процессуал хуқық. Ақырғы сөз судланыушы ушын суд хуким қабыл етиу ушын мәсләхәтханаға кетпестен алдын көрилип атырған айыптауға хәм өзиниң жеке хәрекетлерине баха беріуе жаратылған ақырғы имканият [Емельянов, 2009: 162].

Судланыушының ақырғы сөзиниң мазмуны хәм әхмийети оның мәплеринен келип шығады. Судланыушының ақырғы сөзиниң әхмийети тек ғана оған өз жазасын жеңиллетиуе берилген имканият сыпатында шегараланып қалмайды, ол хәттеки суд тергеуин жаңадан баслауда тийкар болуы мүмкин. Лекин, судланыушы өзиниң ақырғы сөзинде шахсыятының өзгергенлигин хәм оған жеңилрек жаза беріуин судтан илтимас етсе, жаза тайынлау барысында унамлы тәсир етиуі мүмкин.

Тәрәплердің тартыс сөзлеринде яки судланыушының ақырғы сөзинде ис ушын әхмийетли болған жаңа халатлар хақында гәп болса яки илгери тексерилмеген, бирақ иске байланысly дәлиллер келтирилсе, суд тәрәплердің илтимасларына көре яки өз усынысы менен суд тергеуин жаңадан баслау хақында уйғарыу шығарады. Жаңадан басланған суд тергеуі тамам болғаннан кейин суд тәрәплердің тартыс сөзлерин жаңадан ашады хәм судланыушыға ақырғы сөзди береді.

Судланыушының ақырғы сөзин еситип болғаннан соң, Жынаят-процессуал кодексиниң 453-статьясына муапық, суд хуким қабыл етиу яки уйғарыу шығарыу ушын мәсләхәтханаға киреди. Бул хақында басшылық етиуші суд залында отырғанларға жәриялайды.

ӘДЕБИЯТЛАР:

1. Великая Е.В. Обеспечение права подсудимого на защиту в судебном заседании // Евразийская адвокатура. - №5 (42). - 2019.
2. Емельянов Д.В. Некоторые вопросы обеспечения прав подсудимого // Пробелы в российском законодательстве. - №3.- 2009.
3. Юридический словарь / Сост., предисл., прилож. А.Ф.Никитина. – М.: ОЛМА-ПРЕСС Образование, 2004.

THE STRENGTHS AND WEAKNESSES OF BIOMETRICS

Kurbanova A.I.

PhD, Associate Professor

Yuldasheva D.

*2nd year student, English Language and Literature Department
KarSU named after Berdakh, Nukus, Uzbekistan*

Abstract: In the current situation of heightened security awareness, it is impossible to simply allow a passport to enter a certain country to be a uniform and act as an impeccable guarantor. Let's consider the problems of the acceptability of biometric data and how acceptable they are in solving the problem of identity verification.

Key words: Biometrics, biological code, the problem.

Аннотация: В нынешней ситуации обостренного сознания безопасности нельзя просто позволить, чтобы паспорт для въезда в определенную страну являлся униформой и выступал в качестве безупречного гаранта. Рассмотрим проблемы о приемлемости биометрических данных и о том, насколько они приемлемы в решении задач проверки личности.

Ключевые слова: биометрия, биологический код, проблема.

Commercial insurance, which aims to protect corporate enterprises from the modern range of business risks, could become more useful for business if biometric technologies were used to reduce malicious and accidental threats to company property. Insurers could worry much less about the security risk if biometrics data were used for protection. Significant losses for the business can be caused by employees, senior managers or attackers who have access to data, including people who may have left the company with confidential information. And in this case, not only data is at risk. However, the process of selecting who to deny or allow access always comes down to human objects.

Sometimes a violation of such security for these reasons, unfortunately, leads to impressive losses for business. However, people using technologies that create a template with such a high degree of accuracy that the eye or finger presented at the entry point either match or do not match can reduce this element of risk for making an error. Corporations that are considering using biometric protection undoubtedly want to know the pros and cons, the likely costs of implementation and the projected return on investment when compared to losses that regularly occur due to security failures, theft, fraud and careless handling of employees' intellectual property of their employers.

Biometric data, or biological data, includes fingerprints, iris or retina recognition, speech verification and identification (SVI) and various measurement indicators of these organs or body parts; for example: biometric information about a vein, temperature or pulse reading can be stored on a smart card or an individual's unique biological code can be encrypted and created into a barcode for a passport or other means of identification indicator.

Richard Norton, executive director of the International Association of the Biometric Industry, warns that the technology must be adapted to the necessary needs. 'The client cannot say that we need fingerprints and then say that, at this time, for this reason, we are experiencing problems. This is unacceptable. The Biometrics business is based on recommendations, and the devices must be adapted to the needs of customers'. But there may be some problems that may arise for some reason, for example, someone has lost a false jaw or shaves off a beard, has undergone eye surgery, and it is this part of their body that needs to be checked with a biometric reader. No one wants to be rejected by the machine, being at the beginning of the queue for verification, because they are not identified.

Nick Mavity, a researcher at the Department of Electronics at Comte University, says: 'The problem with iris recognition is getting an image.' In other words, the iris must be photographed for biometric identification. If the eye is watery, its reflective surface makes it difficult to photograph and, therefore, we cannot obtain the necessary biometric information. Here again there is a problem. However, some scientists, arguing that biometrics can significantly reduce the risks to aviation control, admit that